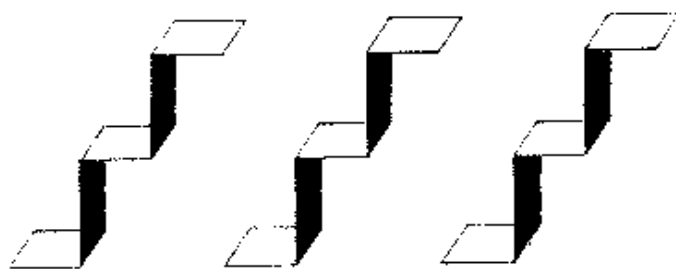

'SYSTEM-DANSK'

B. SKOULUND LARSEN:

„om staveindlæring”

Dette lille skrift gør ikke fordring på at blive opfattet som et videnskabeligt arbejde med henblik på f. eks. sprogforskning, da det næppe er uangribeligt ud fra en sådan synsvinkel, men skal blot ses som et resultat af refleksioner og erfaringer i specialundervisningens tjeneste - samt som en anvisning på en hjælpemetode inden for retstavningsindlæring, en metode, der har vist sig anvendelig ikke blot for retarderede elever, men også på ethvert trin af folkeskolens normalundervisning i skriftlig dansk.

Når vore elever for alvor skal kunne anvende skriftsproget, varer det ikke længe, før den velkendte uoverensstemmelse mellem det talte og det skrevne ord (ikke-lydrette ord) volder mange elever store kvaler.

Problemerne i forbindelse med denne uoverensstemmelse har optaget både lærere, metodikere og lærebogsforfattere og er blevet angrebet på forskellig vis i tidens løb, indtil for få år siden først og fremmest ved hjælp af diktater med forberedelse, genfortællinger, staveordsindlæring, udfyldningsopgaver osv. byggende på Noesgaards stavelister fra trediverne.

Denne metode er gradvis blevet fortrængt af en ny opfattelse af staveindlæring, idet man nu i første række og så tidligt som muligt sætter på elevernes selvvirksomhed, således at eleverne ser og arbejder med ord i funktion, f. eks. i form af frie stile og opgaver med et ordvalg hentet ud af elevens eget ordforråd, ud fra devisen:

man lærer at læse ved at læse!

ergo kan man lære at skrive ved at skrive!

Den første påstand er rigtig og giver derfor den anden et skær af logik, men desværre er sagen ikke så ligetil, som dette slogan kunne forlede en til at tro, hvad de fleste dansklærere sikkert er villige til at skrive under på.

Den yderste konsekvens heraf måtte nemlig være, at man skulle kunne optræne såvel bogstaveringsevne som udtryksevne hos sine elever gennem en stadig afskrivning af passende litteratur, og det er der næppe nogen lærer, der har observeret eller vil påstå.

Tilhængere af ovennævnte "nye" linie i skriftlig danskundervisning har rettet kritikken mod den "gamle" metodes mange bundne opgaver: på grund af opgavernes bundethed mener man at kunne beskrive denne epoke som formalistisk terperi.

Der er nogen rimelighed i denne kritik, men der er også et rimeligt svar herpå: man har ikke tidligere set anden mulighed for at bekæmpe stavefejl i de ikke-lydrette ord end gennem en udenadslæren ved hjælp af de omtalte

opgavetyper, og en udenadslæren vil meget naturligt bære præg af terperi. Som modstykke til den "gamle" indlæringsform sættes som nævnt elevernes frie, sproglige udfoldelse, men da den principielle diskussion om metodevalg herved må siges at være mundet ud i et enten - eller, må en sammenligning (med henblik på staveindlæringseffekten) være på sin plads.

.....

Sammenligning.

Frengangsmåden i foreliggende tilfælde er denne:

- A. "På hvilke områder adskiller den nye opfattelse af staveindlæring sig fra den tidligere?"
- B. "Klassificering af fejltyperne i skriftlig dansk".
- C. "Konklusion".

.....

A.

Teoretisk:

Den tidligere indlærings 2-trins princip på begynderstadiet bør forlades til fordel for en 1-trins indlæring:

gammelt	1) indlæring	2) benyttelse
nyt	1) indlæring gennem benyttelse	

Man har altså tidligere forudsat en indlæring af et vist ordforråd, før eleverne blev sat i gang med frie opgaver, hvorimod den nye metode forudsættes at bygge på et friere ordvalg, nemlig det eleven "magter".

En følge heraf vil være, at korrekthedskravet afsvækkes og erstattes af en gradvis og mere lempelig retteteknik!

(Diskussionen om elevernes muligt forbedrede evne til at udtrykke sig på grund af denne undervisningsform skal her lades ude af betragtning, da spørgsmålet er uden interesse i denne sammenligning!)

Praktisk:

Tidligere benyttede opgavetyper:

- diktat med forberedelse
- staveordslister
- udfyldningsopgaver (både enkelte ord og sætninger)
- frie opgaver (f. eks. ud fra billedmateriale)
- indledende grammatiske øvelser og bøjninger.

Ændringerne i dette skema omfatter først og fremmest, at diktaterne er gået fra at spille en dominerende rolle til at være et kontrolorgan for indlæringen af visse afsnit.

Hovedvægten lægges nu på frie opgaver, medens de øvrige nævnte opgaver nærmest er som før.

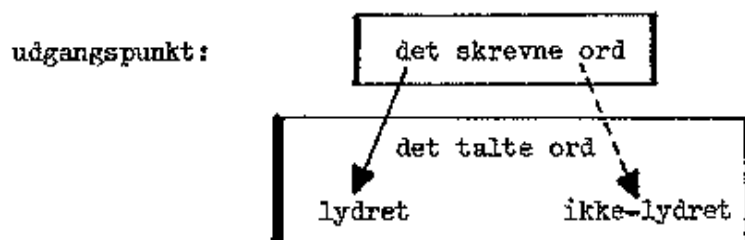
Mindstekravet i ordvalget er fortsat Noesgaards stavelister, men her udover er der i øvrigt "frit slag" for eleverne.

.....

Den afgørende forskel mellem tidligere og nuværende retstavningsindlæring må ud fra ovenstående væsentligst siges at være af teoretisk art af følgende årsager:

1. De skriftlige systemer har ikke kunnet frigøre sig fra Noesgaards stavelister, til trods for at man i første række skal udnytte elevernes eget ordforråd!
2. Træningsopgaverne er på det nærmeste bevaret i den oprindelige form, bortset fra en vis omgruppering som en naturlig følge af den teoretiske begrundelse for den nye metode!
3. Ordindlæring er stadig af visuel-motorisk art, idet
4. ordbilledet er udgangspunkt for indlæringen både efter gammel og ny metode!

Princippet for indlæring af retstavning kan nemlig i begge undervisningsformer illustreres på denne måde:

Pilene angiver henholdsvis den direkte kontakt mellem tale og skrift for så vidt angår det lydrette ord, og uoverensstemmelsen for det ikke-lydrette ords vedkommende.

For eleverne vil de ikke-lydrette ord derfor stadig være en slags "forkerte" ord, da det er ulogisk for et barn at skrive noget andet end det, det hører!

For læreren er situationen den, at man ikke, hvad enten man mener at kunne

give sin undervisning betegnelsen "gammel" eller "ny" (formel - funktionel), kan påstå, at mulighederne for fejl i bogstavering af ikke-lydrette ord har ændret sig, eller at indlæringen i sidste tilfælde er blevet enklere!

De ikke-lydrette ord vil stadig danne nøjagtig den samme, tilsyneladende uoverstigelige hindring som førhen, for uoverensstemmelsen mellem skrift og tale vil nødvendigvis være aldeles upåvirket i stavemæssig henseende af ovennævnte omgruppering; "nissen er flyttet med" ganske enkelt!

Det stigende behov for specialundervisning i folkeskolen understreger, at disse betragtninger er andet og mere end et postulat!

Årsagen til de stadig eksisterende stovevanskeligheder må efter undertegnedes mening søges i den kendsgerning, at man fra teoretikers side (og dermed lærebogsforfatteres) har hæftet sig ved tidligere systemers ydre udformning i stedet for at rette søgelyset mod det egentlige problem, som er:

er der et system i fejltypernes art, og kan man evt. ud fra det få oplysning om disses opståen og dermed en mulighed for imødegåelse af dem?

.....

Grupperne h og k er væsentligst grammatisk betinget, mens gruppe a ikke kan henregnes til nogen af disse, men danner en selvstændig fejltype.

Denne gruppe (a) omfatter i dr. Tordrups redegørelse for normalklassernes drenge (109 elever):

stunt <u>d</u> :	385 fejl	ialt 484 fejl, hvoraf de
" h:	76 "	79,5% er forårsaget af
" g:	19 "	det stumme <u>d</u> !
" t, f, v:	4 "	

For pigerne (105 elever) i normalklasserne:

stunt <u>d</u> :	353 fejl	ialt 435 fejl, hvoraf de
" h:	55 "	81,1% skyldes stunt <u>d</u> !
" g:	25 "	
" t, f, v:	2 "	

For læseklasserne gør den samme tendens sig klart gældende, idet det stumme d for drengenes vedkommende tegner sig for 686 af ialt 938 fejl = 73,1% og for pigerne 466 af ialt 619 fejl = 75,3%.

Samlet (forenklet) opgørelse over fejltyperne (forenkling ved B.Sk.L. ud fra ovenstående statistik):

Bedste gruppe i 5. normalklasse:

I. årsag: <u>lydanalyseringsvanskeligheder</u>	
fejlgr. b, c, d, e, f, g og i:	<u>51,07%</u> af samtl. fejl
II. årsag: <u>stunt bogstav</u>	
fejlgr. a:	<u>30,54%</u> af samtl. fejl
III. årsag: <u>grammatisk betingede fejl</u>	
fejlgr. h, i og k:	16,80% af samtl. fejl
IV. årsag: <u>andre fejl</u>	
fejlgr. l:	<u>1,58%</u> af samtl. fejl

Ringeste gruppe i 5. normalklasse:

I. årsag	<u>59,78%</u> af samtl. fejl
II.	<u>24,97%</u> af samtl. fejl
III.	<u>13,20%</u> af samtl. fejl
IV.	<u>1,58%</u> af samtl. fejl

Bedste gruppe i 6. læseklasse:

I.	<u>64,18%</u> af samtl. fejl
II.	<u>24,72%</u> af samtl. fejl
III.	<u>9,79%</u> af samtl. fejl
IV.	<u>1,32%</u> af samtl. fejl

fortsættes næste side:

Ringeste gruppe i 6. læseklasse:

I.	<u>66,55%</u> af samtl. fejl
II.	<u>23,82%</u> af samtl. fejl
III.	<u>7,68%</u> af samtl. fejl
IV.	<u>1,95%</u> af samtl. fejl

.....

C. Konklusion

Ud fra omstående redegørelse må man kunne drage følgende undervisningsmæssige konklusion:

En fornyelse af undervisningen i skriftlig dansk med henblik på en almen forbedring af elevernes standpunkt i retstavning må, på grund af den største fejlkilde, åbenbart bero på et system, der virker fremmende på elevernes evne til at lydanalysere!

De stumme bogstaver må fortsat væsentligst forsøges indlært ad visuel-motorisk vej!

En grammatisk indføring må være udformet så forenklet, at eleverne på et ret tidligt tidspunkt af skoleforløbet kan holde styr på f.eks. bøjningsendelser, i hvert fald i de tre vigtigste ordgrupper!

NB. Opgørelsen side 5 viser en så forbløffende overensstemmelse mellem alle elevgruppers fejltyper både angående art og procentvis forekomst, at det må siges at være vanskeligt, om ikke umuligt, at udpege eller beskrive en fejltipe som værende karakteristisk for endog stærkt staveretarderede!

Udtrykket "typiske ordblindefejl" må derfor betegnes som irrelevant iflg. dr. Tordrups arbejde, idet fejltypernes ensartethed udelukker en kvalitativ og angiver en kvantitativ forskel mellem "top og bund"!

.....

Baggrund for opbygningen af "System-dansk".

Årsagen til en elevs stavevanskeligheder kan altså ikke udelukkende forklares gennem perceptionsundersøgelser af den enkelte elev, men snarere gennem en vurdering af samspillet imellem perceptionsevnen og de ydre omstændigheder, eleven til stadighed er underkastet, som f.eks. sammenhængen mellem dansk tale- og skriftsprog, - og dette set i relation til den aktuelle, pædagogiske påvirkning gennem metodik og materialer!

Dr. Tordrups analyse af fejltyperne afslører som nævnt, at disse i særlig grad er af lydanalytisk oprindelse, hvilket medfører, at vanskelighederne kan skyldes en af to simple årsager:

- I. Vore elevers evne til lydanalysering er ikke trænet tilstrækkeligt, eller
- II. udgangspunktet for den elementære undervisning er galt for en vis gruppe elever!

ad I. Det er et faktum, at mange elever lærer at bogstavere tilfredsstillende gennem den visuelle påvirkning, som skriftlige dansksystemer giver.

Der er intet mærkværdigt i dette, eftersom de fleste mennesker er forskuddt i visuel retning som forestillings- og indlæringsstype (fjernsynets påvirkning?), hvad der medfører, at ordbilledet traditionelt er det vigtigste indlæringsmiddel (side 3).

Spørgsmålet er blot, om man ikke efterhånden har tillagt ordbilledet for stor vægt. At det spiller en afgørende rolle for enhver normalt seende er en given sag, men det er lige så oplagt, at dets tilstedeværelse ikke er alt afgørende!

Et bevis herfor har man i undervisningen af blindfødte elever. De har aldrig haft adgang til ordbillederne og deres påvirkning. Alligevel lærer disse elever at stave uden større vanskeligheder, og hvis de fejlstaver, laver de nøjagtig de samme fejltagelser som seende elever!

Dette sidste kan kun tydes i én retning, selv om man måske vil mene, at eksemplet er et ydertilfælde:

ad II. Vi har en elevgruppe, der bliver forfordelt i indlæringsperioden, nemlig den gruppe, der enten slet ikke er modtagelig for indlæring ad visuel vej (den rent auditive type) eller har en så udtalt forskydning i auditiv retning, at grundlaget bliver skævt fra starten. I begge tilfælde vil retarderinger være sandsynlige, og en lempelig rette-teknik vil kun have begrænset virkning!

Da den enkelte lærer ud fra sin undervisning og sit kendskab til sine elever let kan afgøre, om den først omtalte årsag er gældende for eventuelle stavevanskeligheder for en klasse, vil en yderligere omtale heraf være overflødig, hvorimod der vil være grund til at se nærmere på II.

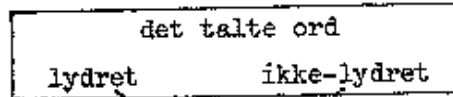
Man må i denne forbindelse gøre sig klart, at ordet "udgangspunkt" kan ses i to relationer: til eleven som nævnt, men også til undervisningen i almindelighed!

Indlæringen i dag foregår som tidligere nævnt primært via ordbilledet ud fra følgende principielle betragtning: eleverne skal se og arbejde med ord i funktion - en visuel-motorisk indlæring.

Men når man også skal tage hensyn til den anden forestillings- og indlærings-type, den auditivt-motoriske elev, må ordbilledet i indlæringsperioden blive af sekundær betydning, og lydbilledet, det talte ord, vil indtage den primære rolle, hvilket er ensbetydende med, at undervisningen reelt "vendes om"!

Illustrationen heraf ser således ud:

udgangspunkt:

resultat:

det skrevne ord

Pileangivelsen angiver ganske samme forhold som ved den første illustration side 3, men alligevel opstår der på denne måde en total ændring af undervisningssituationen, idet man nu ikke længere har sit mål som udgangspunkt, men tværtimod skal finde frem til, hvorfor målet, det skrevne ord, kommer til at se ud, som tilfældet er!

Dette kan kun gøres, hvis det er muligt at skabe en forbindelse mellem det talte og det skrevne ord, som over for eleverne kan begrunde variationen mellem tale og skrift!

For at kunne foretage en så radikal ændring af undervisningen, må der skaffes klarhed over følgende:

- A. Findes der overhovedet nogle karakteristiske og gennemgående træk i talesproget, som kan udnyttes?
- B. Og kan disse træk, hvis de findes, knytte en sådan forbindelse mellem tale- og skriftsprog, at disse to glider sammen på en både logisk og naturlig måde, og samtidig således, at selv en begynder kan forstå dem og anvende dem i praktisk arbejde?

Med andre ord:

Kan der ud fra talesproget opstilles retstavningsregler, som kombineret med en simpel analyseringsteknik dels begrunder de ikke-lydrette ords specifikke stavemåde over for eleverne, dels letter dem indlæringen?

Hvis et sådant lydanalyseringsfremmende system tilmed kan forenes med en visuel indlæringsteknik, i begge tilfælde med talesproget som udgangspunkt, må der følgelig foreligge mulighed for en gunstig påvirkning af alle elever, uanset indlæringstype!

Dette er hensigten med "System-dansk"!

(I de følgende betragtninger kan der ikke skeles til dialektiske afvigelser, da skriftsproget er uafhængigt af dialekter!

Endvidere:

angående indlæringstyper: se "Auditiv? - Visuel? - Motorisk?" ved B. Sk.L.)

Hvis man betragter de to grupper, lydrette og ikke-lydrette ord, vil man kunne fastslå visse karakteristika:

lydrette:	<u>g</u> al	h <u>a</u> s	f <u>e</u> d	l <u>i</u> m	tyr	l <u>ø</u> s	b <u>å</u> d	b <u>ø</u> r	s <u>ur</u>
ikke-lydrette:		h <u>e</u> st	f <u>i</u> sk			sy <u>n</u> d	b <u>ø</u> ld	m <u>u</u> nd	

auditivt:

- 1) De lydrette ord har lang vokaludtale,
de ikke-lydrette ord har kort vokaludtale.
- 2) I de lydrette ord staves og udtales vokalen ens,
de ikke-lydrette ord "træder et trin ned" i udtalen (= går til en mere åben udtale).

visuelt:

- 3) De lydrette ord er sammensat: 1 vokal + 1 konsonant,
de ikke-lydrette: 1 vokal + (mindst) 2 konsonanter.

Som det fremgår af de viste eksempler, ligger de stavemæssige problemer gent ved flg. vokaler i den ikke-lydrette gruppe:

høres <u>a</u> -lyd	staves <u>e</u>
" <u>e</u> -lyd	" <u>i</u>
" <u>ø</u> -lyd	" <u>y</u>
" <u>å</u> -lyd	" <u>o</u>
" o-lyd	" <u>u</u>

Udtrykket "de ikke-lydrette ord træder et trin ned" i udtalen, skyldes Dora Sandals vokalopstilling:

	i	y	u
	e	ø	o
a	æ	ö	å

Gennem denne opstilling, der er fonetisk begrundet og skal læses i en slangebevægelse, fremkommer flg. rækkefølge:

a		æ	e	i		y	ø	ö		å	o	u
---	--	---	---	---	--	---	---	---	--	---	---	---

men ved at læse opstillingen nedefra får man en lidt ændret rækkefølge, nemlig:

a		æ	e	i		ö	ø	y		å	o	u
---	--	---	---	---	--	---	---	---	--	---	---	---

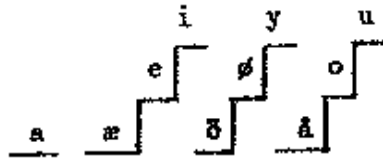
Ved denne ændring opstår der en sammenhæng, et mønster fremtræder ganske tydeligt!

Vokalerne bliver nu placeret på en sådan måde, at "tilbagetrædningen" i de ikke-lydrette ords udtale er gledet ind i faste baner:

a		æ	e	i		ö	ø	y		å	o	u
		←	←			←	←			←	←	

eks.:	<u>r</u> und	u er <u>o</u> -agtig
	<u>h</u> old	o er <u>å</u> -agtig
	<u>s</u> ynd	y er <u>ø</u> -agtig
	<u>h</u> øns	ø er <u>ö</u> -agtig
	<u>st</u> ille	i er <u>e</u> -agtig
	<u>f</u> est	e er <u>æ</u> -agtig

Der er intet nyt eller bemærkelsesværdigt heri, men fænomenet kan udnyttes i staveøjemed, idet man over for eleverne kan opstille vokaltrappen:

Konklusion:

1. Danske ord kan deles efter, om de udtales med lang eller kort vokal!
2. Ord med lang (udtalt) vokal har én konsonant efter vokalen!
3. Ord med kort (udtalt) vokal har mindst to konsonanter efter vokalen!
4. Kort udtale med "forsænkning" i udtalen af vokalen følger ovenstående trappe!

Undervisningsmæssig konsekvens:

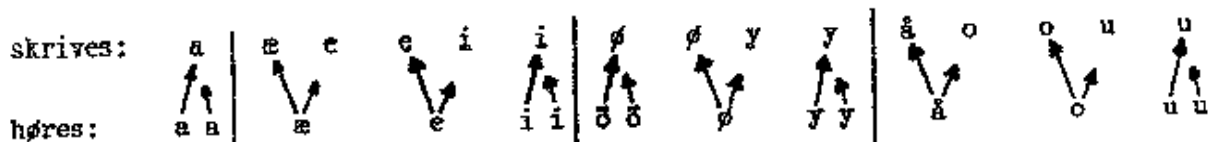
Det talte ord bliver udgangspunkt for indlæringen!

Eleverne skal straks optrænes i at skelne mellem en lang og en kort udtale af vokal!

Den langt udtalte vokal er ensbetydende med det lydrette ord: vokalens udtale og stavemåde er ens!

Den kort udtalte vokal er ensbetydende med det ikke-lydrette ord: vokalen udtales et trin "lavere", end den skrives!

En samlet oversigt vil se således ud:

(Pilene angiver henholdsvis lang og kort udtale og henviser samtidig til stavningen!)

eksempler:	lang vok.udtale	kort vok.udtale
a	hale	hals
æ	læse	hest
e	dele	til
i	Lise	bidsk
ø	høne	høns
ø	bøde	synk
y	lyde	tys
å	låne	fond
o	bore	fund
u	hus	husk

Ved at betragte ordvalget og inddele det på denne måde, bliver der ikke læn-
gere tale om "rigtige" og "forkerte" ord for eleverne! Begge grupper er nu
"rigtige", blot på hver sin måde!

Her igennem fremstår følgende to enkle arbejdsregler angående vokalproble-
met:

Når eleven har konstateret lang vokaludtale (I) og kort vokaludtale (II):

- I. Ordet staves, som det lyder, og der forekommer
kun én konsonant!
- II. Gå ind i vokaltrappen til den vokallyd, du hører!
Ordet staves da med det næste bogstav på trappen,
og der er to konsonanter!

Kort udtalt a, i, y og u er lydrette og volder erfaringsmæssigt ingen kva-
ler stavemæssigt, da de ikke kan forveksles med andre vokaler!

.....

Konsonantgruppen.

Med hensyn til konsonanterne er det foreløbig fastslået, at der i de kort
udtalte ord skal være mindst 2 af dem!

	synd		mind
syn	syng	min	mink
	synk		mindst

Dette forhold gør sig altså gældende ikke blot ved dobbeltkonsonanter af
samme slags (damen - dammen), men ved enhver dobbeltkombination!

Undervisningsmæssigt medfører dette, at det omvendt kan fastslås, at der al-
tid skal mindst 2 konsonanter til, før en vokal udtales kort!

Mange vil sikkert få en fornemmelse af, at der hermed stødes på en uoversti-
gelig hindring, for som bekendt udlyder en hel del danske ord på enkelt kon-
sonant og har ikke desto mindre den korte vokaludtale, d.v.s. det lydrette
ords udseende, men det ikke-lydrette ords udtale!

eks.:	lab	tak	hør(ren)
	(et) led	(et) hul	bus
	bøf	søm	hat
	(en) æg	ven	tov
	tøj	top	

men spørgsmålet er i denne forbindelse kun: hvor volder dette forhold stemmæssige vanskeligheder?

Svaret er: ved l, n, r, s og t, idet der kun på disse bogstaver til tider hægtes et stunt d, aldrig på nogen af de øvrige!

Konklusion:

1. Ord med kort vokaludtale har normalt mindst 2 konsonanter!
2. En del ord har kort vokaludtale, selv om de udlyder på 1 konsonant!
3. Dette sidste bevirker, at vi må erkende tilstedeværelsen af en tredje ordgruppe på dansk, en overlappingsgruppe, der har den ene gruppes udseende og den anden gruppes lyd!

Undervisningsmæssig konsekvens:

- ad 1. Det fastslås, at der skal forekomme mindst 2 konsonanter som betingelse for den korte vokaludtale!
- ad 2. Med hensyn til ordene med kort vokaludtale og 1 slutkonsonant:
vi kan prøve at sætte en ekstra konsonant til, og vi vil i alle tilfælde kunne konstatere en ændret udtale (hvor en udtale overhovedet er mulig!):

top	b	g	k	n	s
lak	+ d	h	l	p	t
fem	f	j	m	r	v

Den eneste mulighed for ændret udtale findes, når slutkonsonanten fordobles:

topp lakk femm

men denne skrivemåde virker fremmedartet på elever, alene af den grund at læseindlæringen indledes før skrive-stave indlæringen, hvorfor denne fejlmulighed roligt kan udelukkes!

- ad 3. Til gengæld er vi ngdt til at anvende denne fordobling, når ordene skal bøjes, ellers kan den korte vokaludtale ikke bevares!

eks.: top toppen toppen

hvilket hænger sammen med det danske sprogfenomen, at en enkelt konsonant, der lukkes inde mellem 2 vokaler, bevirker en lang udtale af den første vokal!

eks.: byge lige side huse

Dilemmaet for eleverne ligger altså gemt i det faktum, at der intet er til hinder for en kort udtale af et ords vokallyd, selv om ordet udlyder på en-

kelt konsonant, når "den hænger frit i luften".

Forklaret på denne måde lyder det hele muligvis ret indviklet, men heldigvis er praksis noget enklere, og man opnår faktisk at give sine elever en tilforladelig forklaring på nødvendigheden af medlydsfordobling i kort udtalte ords bøjninger, specielt når eleverne efterhånden vænnes til at arbejde med oversigten på næstsidste side af omslaget til Hæfte 3 ("System-dansk").

Det stumme d.

Tilbage står konsonanterne l, n, r, s og t, og her ligger stavevanskelighederne gemt.

Det fastslås, at forbindelsen -ld, -nd, -rd og -ds er det normale! og den stavemåde, der må forventes. Dette hænger sammen med kravet om den dobbelte konsonantgruppe og den korte vokaludtale.

En undersøgelse af ordbogen angående disse forbindelsers forekomst i forhold til gruppen, der udlyder på enkelt konsonant, har godtgjort, at dobbeltforbindelsen forekommer i langt de fleste tilfælde (ca. 6-7 gange så ofte!).

Stavevanskeligheden ligger naturligvis i, at d-et ikke kan høres sammen med de nævnte bogstaver. Hvis man derfor arbejder med ord, der udlyder på l-, n-, r- eller s-lyd, må eleverne følgelig gøres opmærksomme på, at de hermed er inde på et af de sværeste områder i dansk retstavning, men takket være reglen om dobbeltkonsonant og kort udtale kan også dette problem klares, i hvert fald på det nærmeste.

(Man kan endvidere roligt råde eleverne til at skrive med d, hvis de er i tvivl ved ord af den art. En sådan fremgangsmåde vil give langt færre fejl end gætning.)

Obs!: Såfremt lokal dialekt ikke forhindrer det: stød i udtalen afslører det stumme d!

eks.: en ven men vend dig!

Som det ses af ovenstående og prøven side 13 (i ad 2.), kan det altså i nogen grad også lade sig gøre at imødegå den store fejlgruppe med det stumme d ved hjælp af en slags lydanalyse, og endelig kan børn acceptere dette ræsonnement:

når man nu ved, at der skal være dobbelt konsonant for at skabe den korte vokaludtale, må der nødvendigvis tilføjes et bogstav, der ikke kan høres, og hertil findes kun d-et!

Alt dette giver følgende opskrivning:

II.	<table border="1"> <tr><td>l</td><td>-</td><td>ll</td></tr> <tr><td>n</td><td>-</td><td>nn</td></tr> <tr><td>r</td><td>-</td><td>rr</td></tr> <tr><td>s</td><td>-</td><td>ss</td></tr> </table>	l	-	ll	n	-	nn	r	-	rr	s	-	ss	-ld	
l	-	ll													
n	-	nn													
r	-	rr													
s	-	ss													
		-nd	(er der stød?)												
		-rd													
		-ds													

I indrømmingen står altså i virkeligheden det "forkerte" (= den tredje ordgruppe!), det er bl.a. den gruppe, som vil komme til at indgå i en helt ny form for staveliste (Staveliste A og Staveliste B i "System-dansk"). Heller ikke i dette system vil man blive fri for en staveliste, men til gengæld vil denne liste fungere som et nyttigt supplement for den enkelte elev og ikke blot være en række mere eller mindre tilfældige ord til udenadslæren! (herom senere).

Med hensyn til t gælder denne sikkert kendte regel:

III. Hvis et grundord ender på t,
er der ingen plads til d!

eks.: net blot byt

"Undtagelser" herfra:

lidt midt kridt skidt skridt krudt vidt lydt nødt

Forklaringen på anførselstegnene ("Undtagelser") er denne:

En del ord ender på d i grundformen, f.eks.: skyde - skyd, vinde - vind,
hvorfor der intet mærkværdigt er i -dt forbindelsen for sådanne ords vedkom-
mende: skudt vandt

Nøjagtig det samme gælder for de 9 nævnte ord, idet de alle er t-former, for
nogles vedkommende dog af ikke længere benyttede ord:

lidt: t-form af ældre form liden
midt: bevaret i mid-je, middag
kridt: krid-hvid
skidt: t-form af ældre form skiden = snævset
krudt: ældre form: krud = urt, bevaret i kryd-deri
vidt: vid-de
lydt: lyd
nødt: nød-e en til noget
skridt: skrid

.....

Endelig er der den sidste staveregel:

IV. a → æ ← å ("a og å bliver til æ!")

Denne regel danner slutning på systemet og gælder:

1. for navneord: såfremt ordets vokal er a eller å,
vil talbøjningen altid give æ:
tand tænder
gås gæs
2. for udsagnsord: det samme med hensyn til tidsbøjning:
gjaldt gælder
hjælp hjælper
3. for tillægsord: gradbøjning:
lang længere
4. andre muligheder: afledning:
mange mængde
gå fodgænger
tale fortælling
bånd bændel

I den daglige undervisning kan man jævnlig gøre eleverne opmærksomme på sådanne ord.

Antallet er begrænset (ca. 400 ialt), men til gengæld er det et ret væsentligt punkt i stavningen, da denne regel kommer før vokaltrappen (s-e) af den simple årsag, at denne stavefinesse er af gammel dato, i-omlyden.

(Et lille pædagogisk fif: vi søger "familieordet", d.v.s. prøver om man kan indsætte a eller å, hvilket ofte løser problemet.

fængsel? eller fængsel?

"familieord": fang

.....

Grammatiske fejltyper.

For at inødegå disse skelnes der i "System-dansk" skarpt mellem ordenes grundform og deres endelser!

Der gøres opmærksom på, at et hvilket som helst ord har en speciel grundform, som er uforanderlig i sin opbygning bortset fra visse vokallændringer, der bevirker en hørlig, men ikke synlig forandring i ordets konfiguration!

eks.:

s	i	g
---	---	---

s	a	g
---	---	---

 - d e

Til disse grundformer føjes endelserne!

.....

Andre fejl.

Som allerede nævnt er der visse ord, som det ikke er muligt at passe ind i reglerne eller lydanalysen, f.eks. de øvrige stumme bogstaver eller udtale af e som a (lege) og g som j!

Disse må fortsat indlæres udenad, ad visuel-motorisk vej. Det har dog vist sig at være forholdsvis få og i mange tilfælde at dreje sig om ord, som eleverne normalt betragter som lette at stave, f.eks. hører en god del småord ind under denne kategori.

"System-dansk" undgår følgelig heller ikke at skulle suppleres med en staveliste, men i modsætning til de eksisterende kan de her foreliggende stavelord bygges op efter helt eksakte kriterier, nemlig:

enhver uoverensstemmelse mellem et ords stavemåde og dets udtale, eller enklere endnu: uoverensstemmelse mellem stavemåde og de 4 staverregler, betinger, at et ord indgår i listen!

En undersøgelse af skoleordbogen og "Den grønne" på dette grundlag har vist, at stavelister herved kommer til at omfatte endog betydeligt færre ord end de gangse.

Til sammenligning: Noesgaards stavelister indeholder ialt ca. 3000 ord ud af et ordvalg på ca. 10.000 fra 2. til 8. skoleår.

Stavelisterne A og B til dette system: ialt ca. 2500 forskellige ord af et ordvalg på ca. 30.000, dækkende hele skoleforløbet!

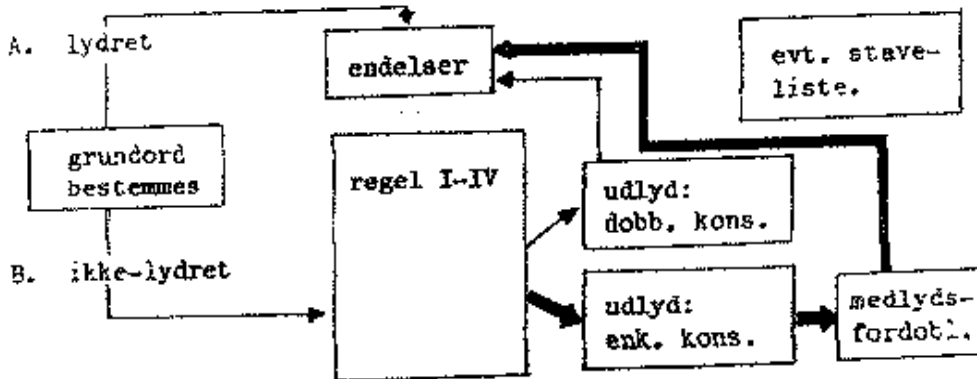
.....

Samlet oversigt over "System-dansk":

- regel I: vokaltrappen
- " II: stumt d ved l, n, r og s.
- " III: om t
- " IV: a → æ ← å

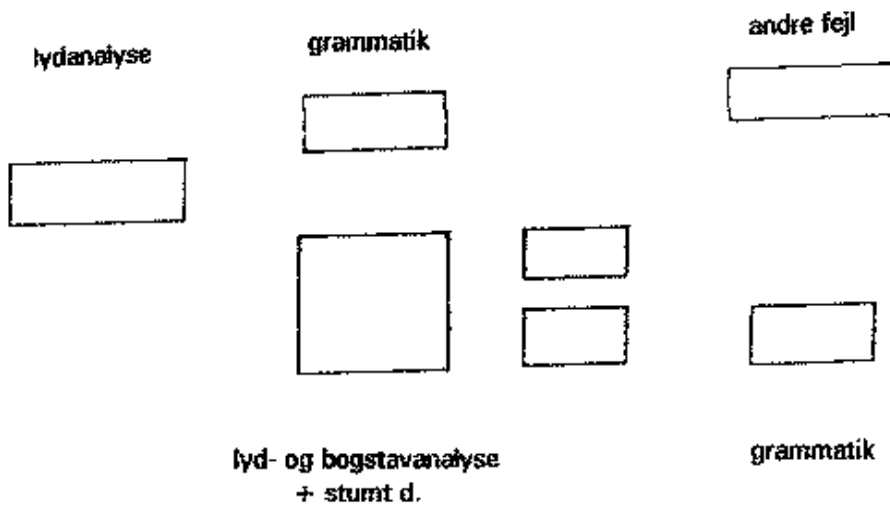
.....

Metodisk oversigt:

.....

Samme skema set i relation til S.A. Tordrups undersøgelse:

B. Skoulund Larsen

ÅRHUS

.....

(3. oplag 1973)